

Яна Тікан

Кандидат педагогічних наук, доцент
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
ORCID 0000-0002-4142-1704
Y.Tikan@kpi.ua

Марина Козліцька

Студентка факультету лінгвістики
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
kozlitska@ukr.net

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОВНИХ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСІЇ У ПРОМОВАХ ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття присвячена дослідженню категорії експресії та споріднених з нею лінгвістичних понять та виокремленню особливостей їх функціонування в текстах галузі інформаційних технологій. Проведено аналіз засобів вираження експресії, подано характерні риси експресивів, представлено класифікацію засобів експресії на усіх мовних рівнях, проведено аналіз частотності використання засобів експресії у промовах галузі інформаційних технологій. Дослідження засобів мовної експресії та їх функціонування у промовах галузі інформаційних технологій, зокрема прагматичного потенціалу є актуальним у світлі надзвичайно швидкого розвитку інформаційних технологій та їх впливу на розвиток суспільства, зацікавленості науковців людським фактором в мові та недостатнього вивчення категорії експресії в промовах галузі інформаційних технологій. Також, в статті розглянуто здатність тексту створювати комунікативний ефект, викликати у рецептора прагматичні відношення до повідомлення, здійснювати прагматичний вплив на отримувача інформації за допомогою різноманітних засобів експресії. Експресивна функція сприяє вираженню почуттів та емоцій та дає можливість автору чи спікеру зробити текст доступним для сприйняття. Комбінування різноманітних мовних засобів та прийомів експресивізації підсилює сказане та допомагає наголосити на важливій інформації. Здатність виражати емоційний стан мовця, його суб'єктивне ставлення до позначуваних предметів і явищ дійсності – це дія експресивної функції мови. Вибір автором конкретної експресивної конструкції спричинює посилення функції впливу, а також передбачає набір окремих функцій, як то, функція деталізації опису, функція некатегоричності судження, функція ритмізації висловлення, функція значенневої та інтонаційної актуалізації, функція підвищення емпатичного виокремлення елементів висловлення.

Ключові слова: експресія, категорія експресії, засоби експресії, експресиви, прагматика, промови галузі інформаційних технологій.

1. ВСТУП

Експресивна функція у кожному конкретному випадку реалізується за допомогою найрізноманітніших мовних засобів, а будь-яка мовна одиниця у певному контексті може набувати внутрішньої чи зовнішньої експресивності і перетворюватись на засіб впливу, підсилення, увиразнення мовлення. За широкого розуміння категорії експресивності її трактують як засіб посилення виразності та зображальності мовлення, його впливу. Беручи до уваги лексико-семантичний рівень експресивності в промовах, потрібно зауважити, що він має потужний експресивний заряд, сприяє образності вислову, наповнений емоційністю,

дозволяє влучно та вичерпно сформулювати свою думку, висловити суб'єктивне ставлення до зображуваного чи адресата повідомлення, вразити, зацікавити читачів, що і є аспектами різного виду маніпуляцій.

Питанням категорії експресії та схожих з нею понять займалися такі вчені середини ХХ ст., як Амосова, Виноградов, Галкіна-Федорук, Ларін, Смирницький, Шмельов та сучасні дослідники (Арнольд, Ахманова, Бойко, Єфімов, Телія, Чабаненко та ін.).

Метою статті є вивчення категорії експресії та засобів її реалізації, розкриття їх прагматичного потенціалу в промовах у галузі інформаційних технологій.

2. МЕТОДИ

Для досягнення мети дослідження ми використовували наступні методи: аналіз та синтез для детального обґрунтування як категорії експресії так і засобів її реалізації, особливостей їх функціонування в промовах галузі інформаційних технологій; індукція та дедукція для аналізу поняття «експресії», підходів до його вивчення та функцій у тексті; бібліографічний метод адаптації різних наукових праць; метод узагальнення для визначення ключових аспектів поняття «експресія» на основі різноманітних лінгвістичних досліджень та метод безперервної вибірки для відбору відповідних прикладів.

3. РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

У сучасній мовознавчій науці існують різні підходи до визначення експресії, оскільки лінгвісти почасти неоднаково трактують її природу та сфери функціонування. Категорія експресії може проявлятися на всіх рівнях мови як відносно чітко виражена позитивна або негативна конотація (Бойко, 2002). Експресія пов'язана з усім комплексом людської психології, поведінки, мислення, досвіду, оцінок, стереотипів тощо. Щоб реалізувати експресивну функцію мови у практичній діяльності існує багатогранна система засобів мовної експресії, яка представлена тропами та фігурами. Розуміння цих мовних засобів є важливим як для теорії, так і для практики перекладу, тому що нерозуміння засобів та прийомів експресивності у дискурсі призводить до неадекватності перекладу і неточності інтенцій мовця. Слід зауважити, *експресемами* чи *експресивами* можуть бути різноманітні одиниці мови, не дивлячись на їхню приналежності до тієї чи іншої системи мови. Експресивні засоби всіх мовних рівнів об'єднує відхід від номінативного, нейтрального, неекспресивного. Одні експресивні засоби мають більш-менш постійні ознаки, відтворюваність і стабільність, а інші виникають лише в контексті (Коваль, 2009). Залежно від того, одиниця якого мовного рівня виконує експресивно-стилістичну функцію, експресеми поділяємо на: фонетичні, лексичні, фразеологічні, та граматичні (морфологічні та синтаксичні) (Чабаненко, 1974).

На фонетичному рівні виділяють такі експресивні способи і прийоми: звуконаслідування; зміна тону; алітерація, паронімія; зміна інтонації мови; навмисна зміна фонем мовцем (Трубецкой, 2000); асонанс. Прикладом експресії на фонетичному рівні може слугувати уривок з промови Мат Катс з платформи TedTalks “What happens when a Silicon Valley technologist works for the government”. *Paper has some downsides. Here's a pop quiz: If your last name starts with H or higher, H or higher, would you raise your hand? Wow. I have some bad news: Your veteran records might have been destroyed in a fire in 1973 (Mutt Cuts). (Audience: Laughter).* Автор промови супроводжує питання вигуками та жартами та змінює тон, таким чином, провокує зворотній зв'язок від аудиторії.

Експресивно забарвлена лексика відображає тенденцію мови до економії мовних зусиль, що виявляється в поєднанні всередині експресивних слів двох функцій: номінативної та прагматичної. Подібне поєднання надає образності експресивно забарвленим лексичним одиницям. На лексичному рівні існують такі види експресивних засобів: синонімія, омонімія, антонімія та паронімія; використання іншомовних слів, запозичень, русизмів; неологізми, авторські новотвори, okazіоналізми та застаріла лексика; терміни, професіоналізми; діалектна лексика; розмовно-побутова лексика, жаргонізми, арготизми.

Розглянемо промови двох світових лідерів, які надихають мільйони людей, до думки яких прислуховувались та прислуховуються багато не менш відомих людей. Наприклад, промова Стіва Джобса і Білла Гейтса притаманне використання лексем, що є синонімами та мають сугестивний характер *“I’m pretty sure, I guess, I’m convinced”*, що мають значення впевненості в сказаному, можемо спостерігати прагматичний характер експресивів. В одній промові до випускників Стів Джобс розказав про неочікувані зміни на своєму кар’єрному шляху, які пізніше посилили його характер та віру в те, чим він займається: *“I’m pretty sure none of this would have happened if I hadn’t been fired from Apple. It was an awfully tasting medicine, but I guess the patient needed it. Sometimes life hits you in the head with a brick. Don’t lose faith. I’m convinced that the only thing that kept me going was that I loved what I did”* (Steve Jobs).

Експресивні фразеологізми – це ідіоми, фразеологічні сполучення і сталі вирази (прислів’я, крилаті вирази, фрази-привітання тощо, які нерідко виходять за межі словосполучень, тобто є реченнями) (Бойко, 2005). Прикладом фразеологічного експресива може служити фраза використана Девідом Лінделл під час свого виступу на конференції TED Talks: *Now you may have heard about seeing around corners before, but what I showed you today would have been impossible just two years ago* (David Lindell). Фраза *to see around the corners* є фразеологізмом, що означає “можливість заглядати наперед”. Таким чином мовець звертає увагу аудиторії на неймовірні можливості технології, яку він презентує.

На граматичному рівні засоби експресії представлені морфологічними та синтаксичними засобами. Найбільш яскраво експресивність мови проявляється у великій кількості суфіксів. До засобів вираження експресії на морфологічному рівні можемо віднести: іменники спільного роду, значення яких виражає експресивні відтінки; стягнені та нестягнені форми прикметників; ступені порівняння, нанизування прикметників; слова категорії стану та імперативні форми; експресивні можливості часток, вигуків та їх форм. Наприклад: *And so, well, a future with self-driving cars may seem distant to us now – we’re already developing the technologies that could make cars safer and more intelligent*. У цьому прикладі експресиви на морфологічному рівні представлені суфіксами за допомогою яких утворюється вищий ступінь порівняння прикметників в англійській мові.

На синтаксичному рівні експресія досягається, переважно, за допомогою інверсії. Також часто використовуються повтори. Так, наприклад, доводячи тезу про необхідність знайти те, що любиш, як у професійному, так і в особистому житті, Стів Джобс використовує повтори для експресивізації свого висловлювання: *“You’ve got to find what you love. And that is as true for your work as it is for your lovers. Your work is going to fill a large part of your life, and the only way to be truly satisfied is to do what you believe is great work. And the only way to do great work is to love what you do. If you haven’t found it yet, keep looking. Don’t settle. As with all matters of the heart, you’ll know when you find it. And, like any great relationship, it just gets better and better as the years roll on”* (Steve Jobs). Також до синтаксичних експресивних засобів відносять: окличні, питальні та спонукальні речення; звертання, конструкції з чужим мовленням та діалогічне спілкування; вставні, вставлені та приєднувальні конструкції; нанизування однорідних членів речення; незакінчені, обірвані речення.

Окрім того, до основних засобів експресивізації також можна віднести такі стилістичні прийоми, як-от: стилістичні фігури (еліптичні конструкції, епіфора, анафора, ампліфікація, повтор, градація, тавтологія, антитеза, асиндетон, парцеляція, полісиндетон, лейтмотив, плеоназм, риторичні запитання, запитання-відповіді, апосіопеза) і тропів (порівняння, метафора, метонімія, синекдоха, епітети, літота, персоніфікація, гіпербола, алегорія, перифраз, іронія, уособлення). Наприклад, Стів Джобс та Білл Гейтс часто використовують метафори для того, щоб зробити мовлення більш зрозумілим для аудиторії. Метафора *“in the face of death”* у промові Стіва Джобса: *“Because almost everything – all external expectations, all pride, all fear of embarrassment or failure – these things just fall away in the face of death, leaving only what is truly important”* утверджує думку про убогість усіх мирських турбот, коли ти усвідомлюєш неминучість кінця світу, а тому треба брати до уваги лише провідні речі в

житті. Схожу думку утверджує і Білл Гейтс, стверджуючи: “*Remembering that you are going to die, certainly is the best way I know to avoid the trap of thinking you have something to lose*” (Bill Gates). Метафора *the trap of thinking* активізує ідею про помилковість людського перебільшення важливості дрібниць життя і закликає людей задуматися над його сенсом.

Таким чином, розглянувши експресивні елементи на різних рівнях, можна зробити наступний висновок: експресія закладена в мові і проявляється у відході від наявних мовних стандартів. Варто зазначити, що у реалізації експресивної функції мови допомагає також контекст. Сприйняття контексту – це складний і досить багатогранний процес, тому читач або слухач повинен правильно зрозуміти погляди, думки, почуття та емоції автора, з урахуванням того, що будь-яке експресивне висловлювання являє вираження певної позиції мовця відповідно інших комунікантів.

4. ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підсумовуючи сказане, можемо дійти висновків, що здатність виражати емоційний стан мовця, його суб’єктивне ставлення до позначуваних предметів і явищ дійсності – це дія експресивної функції мови. Вибір автором конкретної експресивної конструкції спричинює посилення функції впливу, а також передбачає набір окремих функцій, як то, функція деталізації опису, функція некатегоричності судження, функція ритмізації висловлення, функція значеннєвої та інтонаційної актуалізації, функція підвищення емпатичного виокремлення елементів висловлення тощо. Якщо під прагматичністю розуміти матеріалізований в тексті усвідомлений конкретний намір адресанта вплинути на адресата, то стає абсолютно очевидним той факт, що експресія є найважливішою складовою категорією прагматики, так як найбільш яскраво втілює в собі її функцію впливу.

Перспективою подальших досліджень може стати вивчення прагматичного аспекту англійських засобів експресії у промовах галузі інформаційних технологій та способів їх перекладу на українську мову.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бойко Н. І. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Мовознавство*. 2002. № 2. 10–21.
- Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти. Монографія. Ніжин: Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. 406 с.
- Денисюк Е. В. Манипулятивное речевое воздействие коммуникативно-прагматический аспект (дис. канд. фил. наук.). Екатеринбург, 2003. 170 с.
- Коваль Т. Л. Експресивність як одна з основних ознак образного слова. *Українське мовознавство*. 2009. № 39 (1). Р. 183–187.
- Лобода Ю. М. Відтворення експресивних засобів політичних промов українською мовою (на матеріалі публічних виступів політиків Великої Британії та США). Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2011. 19 с.
- Седов К. Ф. Дискурс как суггестия: Иррациональное воздействие в межличностном общении. Лабиринт, 2011. 320 с.
- Трубецкой Н. С. Основы фонологии / пер. с нем. А. А. Холодовича; под ред. С. Д. Кацнельсона. М: Аспект Пресс, 2000. 290 с.
- Чабаненко В. А. Основы мовної експресії. К.: Радянська школа, 1984. 220 с.
- Bill Gates. At Standford. (2008). URL : <http://news.rapgenius.com/Bill-gates-bill-gates-speech-at-standford-university-annotated>
- Steve Jobs (2005). The Commencement address. URL : <http://news.rapgenius.com/Steve-jobs-commencement-address-at-standford-university-annotated>
- Steve Jobs. (2002). Unveiling Apple Macintosh. URL : <http://news.rapgenius.com/Steve-jobs-unveiling-apple-macintosh-annotated>
- TED Talks (November, 2019). A camera that can see around the corners. URL : https://www.ted.com/talks/david_lindell_a_camera_that_can_see_around_corners/transcript#t-368904
- TED Talks (December, 2019) Art that reveals how technology frames reality. URL : https://www.ted.com/talks/jiabao_li_art_that_reveals_how_technology_frames_reality/transcript
- TED Talks (April, 2019). What happens when a Silicon Valley technologist works for the government? URL : https://www.ted.com/talks/matt_cutts_what_happens_when_a_silicon_valley_technologist_works_for_the_government

REFERENCES

- Boiko, N. I. (2002). Typy leksychnoi ekspresyvnosti v ukrainskii literaturnii movi [Types of lexical expressiveness in the Ukrainian literary language]. *Movoznavstvo*, 2. 10–21. [in Ukrainian]
- Boiko, N. I. (2005). *Ukrainska ekspresyвна leksyka: semantychnyi, leksykohrafichnyi i funktsionalnyi aspekty* [Ukrainian expressive vocabulary: semantic, lexicographic and functional aspects]. Monohrafiia [Monograph]. Nizhyn: Vydavnytstvo "Aspekt-Polihraf". [in Ukrainian]
- Denysiuk, Ye. V. (2003). *Manypuliatyvnoe rechevoe vozdeistvie kommunykativno-prahmatycheskyi aspekt* [Manipulative speech impact communicative-pragmatic aspect]. (Dissertation). Ekaterynburh. [in Russian]
- Koval, T. L. (2009). Ekspresyvnist yak odna z osnovnykh oznak obraznoho slova [Expressiveness as one of the main features of a figurative word]. *Ukrainske movoznavstvo*, 39(1), 183–187. [in Ukrainian]
- Loboda, Yu. M. (2011). *Vidtvorennia ekspresyvnnykh zasobiv politychnykh promov ukrainskoiu movoiu (na materialii publichnykh vystupiv politykiv Velykoi Brytanii ta SShA)* [Reproduction of expressive means of political speeches in the Ukrainian language (on the material of public speeches of politicians of Great Britain and the USA)]. (Thesis Abstract). Kyiv. [in Ukrainian]
- Siedov, K. F. (2011). *Dyskurs kak suhhestviya: Yrratsyonalnoe vozdeistvie v mezhlychnostnom obshchenyy* [Discourse as Suggestion: Irrational Impact in Interpersonal Communication]. Labyrint. [in Russian]
- Trubetskoy, N. S. (2000). *Osnovy fonologii* [Fundamentals of phonology]. M: Aspekt Press. [in Russian]
- Chabanenko, V. A. (1984). *Osnovy movnoi ekspresii* [Fundamentals of linguistic expression]. K.: Radianska shkola. [in Ukrainian]
- Bill Gates. (2008). At Standford. Retrieved from <http://news.rapgenius.com/Bill-gates-bill-gates-speech-at-standford-university-annotated>.
- Steve Jobs (2005). The Commencement address. Retrieved from <http://news.rapgenius.com/Steve-jobs-commencement-address-at-standford-university-annotated>.
- Steve Jobs. (2002) Unveiling Apple Macintosh. Retrieved from <http://news.rapgenius.com/Steve-jobs-unveiling-apple-macintosh-annotated>.
- TED Talks. (November, 2019). A camera that can see around the corners. Retrieved from https://www.ted.com/talks/david_lindell_a_camera_that_can_see_around_corners/transcript#t-368904
- TED Talks. (December, 2019). Art that reveals how technology frames reality. Retrieved from https://www.ted.com/talks/jiabao_li_art_that_reveals_how_technology_frames_reality/transcript
- TED Talks. (April, 2019). What happens when a Silicon Valley technologist works for the government? Retrieved from https://www.ted.com/talks/matt_cutts_what_happens_when_a_silicon_valley_technologist_works_for_the_government

Yana Tikan, Maryna Kozlitska. Pragmatic potential of linguistic means of expression in speeches on information technology. The article focuses on the investigation of such linguistic phenomenon as the category of expression and related linguistic concepts and their functioning in the texts of information technology field. The analysis of expression means is carried out, the characteristic features of expressives are singled out, the classification of means of expression at all language levels is presented, the analysis of frequency of usage of expression means in speeches in the branch of information technologies branch is given. The study of linguistic means of expression and their functioning in speeches on information technology, in particular pragmatic potential is relevant in light of the extremely rapid development of information technology and the impact on society, the interest of scientists in the human factor in language and insufficient study of expression in speech. The article also considers the ability of the text to create a communicative effect, to evoke in the receptor a pragmatic attitude to the message, otherwise to exert a pragmatic influence on the recipient of information through various means of expression. The expressive function promotes the expression of feelings and emotions and enables the author or speaker to make the text accessible for perception. Combining different language tools and techniques of expression intensifies what is said and helps to emphasize the most important information. The ability to express the emotional state of the speaker, their subjective attitude to the marked objects and phenomena of reality is the action of the expressive function of language. The authors' choice of a specific expressive construction causes the strengthening of the influence function, and also provides a set of separate functions, such as the function of detailing the description, the function of non-categorization of judgment, the function of rhythmizing the expression, the function of meaningful and intonation actualization, the function of increasing the emphatic separation of the elements of the expression.

Keywords: expression; means of expression; expressives; pragmatics; speeches in the field of information technology.

Received: November 16, 2020
Accepted: December 24, 2021